

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

**ВІД РИМСЬКОГО ПРАВА
ДО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРАВА ЄВРОПИ:
ЄВРООРІЄНТОВАНА ШКОЛА
ПОРІВНЯЛЬНОЇ ЦИВІЛІСТИКИ
НА ТЛІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ**

Колективна монографія

*За редакцією
Є. Харитонова, О. Харитонової, І. Давидової*

Одеса
Фенікс
2025

УДК 323.22/.28:355.01] (477):342.7
В 42

*Рекомендовано рішенням вченої ради Національного університету
«Одеська юридична академія» 24 вересня 2025 року (протокол № 2)*

Рецензенти:

Булеца С. Б. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри цивільного права та процесу Ужгородського національного університету;

Гринько С. Д. – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри приватного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Дудченко В. В. – докторка юридичних наук, професорка, професорка кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія».

В 42 **Від римського права до інтеграційного права Європи: євроорієнтована школа порівняльної цивілістики на тлі гібридної війни : кол. монографія / за заг. ред. проф.: Є. Харитоновна, О. Харитоновна, І. Давидової. – Одеса : Фенікс, 2025. – 660 с.**
ISBN 978-617-8763-01-5

Колективна монографія є комплексним дослідженням еволюції приватного права – від римської традиції до сучасних європейських моделей у контексті гібридної війни проти України.

У книзі поєднані: дослідження методологічних засад порівняльної цивілістики; аналіз римського приватного права як основи європейської правової цивілізації; вивчення впливу гібридної війни на приватноправові інститути; компаративістські студії у сфері сімейного, договірної, спадкового, банківського та цифрового права; розгляд нових викликів, пов'язаних із цифровізацією та трансформацією правосвідомості.

Монографія адресована науковцям, викладачам, юристам-практикам, студентам юридичних факультетів і всім, хто цікавиться розвитком приватного права в умовах європейської інтеграції та гібридної війни.

УДК 323.22/.28:355.01] (477):342.7

ISBN 978-617-8763-01-5

© Колектив авторів, 2025

Розділ 13. Дорожнє будівництво під час війни: поняття, значення та правові засади (Юлія Кривенко, Сергій Колесниченко)	358
---	-----

ГАЛУЗЕВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА

Розділ 14. Адаптація законодавства України до права ЄС в сфері регулювання сімейних відносин в умовах гібридної війни (Оксана Сафончик)	383
Розділ 15. Цивільно-правові особливості банківських договорів у країнах континентальної правової сім'ї (Роксолана Московчук)	415
Розділ 16. Вплив римського приватного права на формування непоіменованих контрактів (Вікторія Павлова)	447
Розділ 17. Особливості виконання договору про управління спадщиною в умовах воєнного стану (Сергій Узунов)	457
Розділ 18. Особливості договору про надання послуг з охорони майна в умовах воєнного стану (Денис Карташев)	479
Розділ 19. Особливості процедури банкрутства в Україні та ЄС: порівняльно-правовий аспект (Олена Копитова)	513
Розділ 20. Termination of the Obligations Due to Impossibility of its Performance: Force Majeure Clause V. Hardship Clause (Clausula Rebus Sic Stantibus) (Гончаренко Владислава)	547

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ

Розділ 21. Роль цифрових технологій у забезпеченні доступу до цивільного правосуддя: компаративістський погляд (Крістіна Дрогозюк)	566
Розділ 22. Приватно-правові засади цифрової економіки: європейський досвід та український контекст (Оксана Калітенко)	595
Розділ 23. Від цивілістичних шкіл до єдиної цивілістичної традиції: спадкоємність, інтеграція, перспективи (замість післямови) (Євген Харитонов)	633
СПИСОК ОСНОВНИХ ПРАЦЬ ПРЕДСТАВНИКІВ ШКОЛИ.	637

Розділ 15

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ БАНКІВСЬКИХ ДОГОВОРІВ У КРАЇНАХ КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї

DOI

Роксолана Московчук
докторка філософії (081 Право)

Сутність банківських договорів за законодавством та правовою доктриною Італійської Республіки

В Італійській Республіці банк здійснює важливу посередницьку діяльність в економічній системі в обігу грошей, яка відбувається через дві різні, але пов'язані операційні форми: збір заощаджень, що надходять з маси депозитів, та надання кредитів, призначених для підприємств, установ, компаній або приватних осіб, з урахуванням цілей захисту заощаджень.¹

Таким чином, банк отримує грошові резерви від тих, хто має капітал, щоб зробити їх доступними для тих, хто потребує фінансування та ліквідності.

Банківська діяльність отримує дозвіл від Банку Італії, який здійснює наглядові завдання за банківськими та небанківськими посередниками, і починаючи з листопада 2014 року спільно з Європейським центральним банком здійснюють наглядові завдання та повноваження.

Серед інших органів контролю за компетенцією є CICR (Міжвідомчий комітет з питань кредитування та заощаджень), ISVAP (Інститут нагляду за страхуванням приватних та колективних інтересів), UIF (Підрозділ фінансової інформації) та, нарешті, CONSOB (Національна комісія з питань компаній та фондової біржі).²

¹ Angelici C. Clausole per il servizio bancario delle cassette di sicurezza. Rivista di Diritto Commerciale. 2002. Сер. II, № 5-6. С. 449-468.

² De Poli M. Fundamentals of European Banking Law. Alphen aan den Rijn: Wolters Kluwer, 2018. 392 p.

Загальна діяльність банків, і зокрема збір заощаджень від населення та надання кредитів, мають особливе економічне та соціальне значення (стаття 47 Конституції Італії).

Загалом, банківські операції можна звести до посередницьких операцій з кредитування та операцій з надання послуг; перші включають пасивні операції (залучення коштів), активні операції (використання коштів) та операції банку з інвестування капіталу, тоді як другі стосуються операцій зі зберігання, грошово-кредитних, фінансових та консалтингових операцій.

Банківські договори фактично є контрактами на приєднання, що готуються центральними офісами установ для використання у великих масштабах на всій території, зарезервованій для їхньої діяльності.

Традиційно банківські операції поділяються на активні та пасивні, залежно від того, чи банк через них займає позицію кредитора чи дебітора щодо клієнта. Обидва типи, звичайно, є обтяжливими: у випадку пасивної позиції банк повинен буде винагородити клієнтів за внесені суми, тоді як у випадку активної позиції остання буде зобов'язана сплачувати відсотки за суми, отримані як позику.¹

Цивільний кодекс Італії регулює банківські договори, зокрема, у статтях 1834 – 1838 регулюється все, що стосуються банківських депозитів, які можуть бути пов'язані з випуском так званої ощадної книжки та тих, які мають своїм об'єктом цінні папери, управління якими доручено банку.²

Розрізняють прості депозити, ощадні депозити та депозити на поточних рахунках. При простому депозиті клієнт отримує від банку документ, що засвідчує суму внесеної суми, яка буде повернута йому після настання терміну дії або на вимогу, без можливості здійснювати часткове зняття коштів або додаткові депозити протягом цього часу. З іншого боку, ощадний депозит передбачає видачу книжечки, яка може бути іменною або на пред'явника, в якій зазначаються внесення та зняття коштів, що здійснюються час від часу, що має доказову силу між сторонами.³ Зрештою, депозит на поточному

¹ Minervini G. Lo sconto bancario. Napoli: Jovene, 2013. 270 c.

² Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

³ De Poli M. Asimmetrie informative e contratti bancari. Revista de la Facultad de Derecho de México. 2019. Tomo LXIX, № 275. С. 836-859. URL: <http://dx.doi.org/10.22201/fder.24488933e.2019.275-2.71484>

рахунку дозволяє клієнту змінювати розмір внесеної суми з подальшими внесеннями та зняттями коштів.

Статті 1835-1836 Цивільного кодексу Італії запроваджують стосовно вільних або обмежених депозитів подальше розмежування, що стосується встановлення та управління депозитів, між простими або звичайними депозитами з унікальними операціями зняття та внесення коштів, ощадними вкладами з видачею або без видачі спеціальних ощадних книжок та депозитами на поточних рахунках з можливістю багаторазового внесення та зняття коштів також за допомогою інших інструментів, ніж готівка.

Ощадний депозит передбачає видачу банком спеціального документа, в якому відмітки про внесення та зняття коштів, підписані працівником, є повним доказом у відносинах між банком та вкладником та можуть мати функцію документування договору, розвитку відносин, законності використання кредиту та його обігу.¹ Вони можуть бути іменні, іменним з пунктом «сплачується пред'явнику», пред'явницьким та пред'явником на ім'я конкретної особи.

Іменні книжечки, що виплачуються пред'явнику, є простими документами легітимації, що сприяють лише ідентифікації кредитора, якому вони були видані, тоді як на пред'явника та пред'явника із певним правом легітимізують пред'явника і зобов'язують виконувати зобов'язання без подальшого доказового тягара, і були класифіковані як кредитні інструменти щодо боротьби з ухиленням від сплати податків та відмиванням грошей щодо обмежень на використання готівки.

Беручи на себе управління депозитом цінних паперів, банк зобов'язується захищати цінні папери та здійснювати права та захист, що випливають з них (вимагати відсотки або дивіденди, здійснювати стягнення від імені вкладника тощо) з подальшим зарахуванням стягнутих сум власнику. Угода, за якою банк (який діє за винагороду) звільняється від дотримання звичайної сумлінності в самій адміністративній діяльності є нікчемною.

Договір банківського вкладу є довгостроковим договором; стосовно цього профілю розрізняють безкоштовні депозити та депозити з обмеженим використанням: у першому випадку договір укладається на невизначений термін, і вкладник може вільно знімати всю сплачену суму, за винятком зобов'язання попередньо повідомити банк;

¹ Ferro-Luzzi P. La nuova legge bancaria. Milano: Giuffrè, 2016. С. 755-758.

Однак у випадку строкового депозиту договір укладається на певний термін, і вкладник не може зняти сплачені суми до закінчення терміну дії.

Якщо він не дотримується цих положень, банк повинен буде сплатити максимальну номінальну ставку за річними звичайними казначейськими облігаціями, випущеними протягом дванадцяти місяців, що передують встановленню відносин (стаття 117 Закону про банківську діяльність).

Прості депозити не можуть бути поповнені наступними депозитами та не дозволяють часткове зняття коштів до настання терміну погашення. Серед цих видів депозитів з фіксованим терміном погашення є ті, що представлені ощадними облігаціями та депозитними сертифікатами.

Серед допоміжних операцій, окрім внесення цінних паперів в банк, ст. 1839 Цивільного кодексу Італії передбачає послугу сейфа, яка дозволяє клієнту розміщувати предмети, безпечно зберігання яких вважається необхідним (зазвичай цінності, документи, дорогоцінні предмети), у спеціальних металевих скриньках, що зберігаються в броньованих приміщеннях.¹

Кредитна установа несе відповідальність лише за придатність, збереження приміщення та цілісність депозитної скриньки, за винятком випадків випадкових подій, що породжує в доктрині широку дискусію щодо правової природи цієї послуги. Не викликає сумнівів визнаний характер консенсуального договору, в межах якого можуть бути доречними обмеження щодо змісту, встановлені в односторонньому порядку самим банком, який залишається відповідальним за втрату зберіганих речей за відсутності доказів випадкової події.²

Після закінчення терміну дії договору банк, після повідомлення власника рахунку та через шість місяців з дати його закінчення, може звернутися до судового органу з проханням надати дозвіл на відкриття сейфа.

Навіть договір під назвою «банківське обслуговування сейфа», як і договір кореспондентського поточного рахунку, виходить за межі відомого розмежування між активними та пасивними банківськими

¹ Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

² Calandra Bonaura V., Perassi M., Silveti C. (a cura di). La banca: l'impresa e i contratti. Y: Cottino G. (dir. da). Trattato di diritto commerciale. Vol. VI. Padova: Cedam, 2001. C. 1–250.

операціями, оскільки його виконання не проходить через ланцюг грошового посередництва (тобто інкасації та кредитування). Це послуга, яку пропонують банки, що мають приміщення, здатні завдяки своїм характеристикам ефективно реагувати на небезпеку крадіжки, пожежі чи інших ризиків, – оскільки вона користується попитом серед існуючих клієнтів і має здатність залучати нових.¹

Конфіденційність гарантується тим, що банк не бере на себе управління активами клієнта, обмежуючись тим, що дозволяє клієнту відкривати сейф другим ключем та здійснювати операції з цінностями повністю автономно (тобто зняття коштів, внесення на депозит, контроль тощо). З огляду на описані зобов'язання банку, касир, який отримує під час укладення договору документ, позначений номером скриньки, та один примірник ключа, сплачує, як правило, авансом, комісію, а також будь-які інші витрати на послугу, як ціну запропонованої йому послуги, та зобов'язується повернути ключ та скриньку у бездоганному робочому стані після закінчення терміну дії.

Законодавство також передбачає, що у випадку надання послуг сейфа банк несе відповідальність перед користувачем за придатність та збереження приміщення, а також за цілісність сейфа, за винятком випадків випадкових подій. З цього формулювання можна зробити висновок, що законодавець мав намір визнати типовими, суттєвими послуги з підготовки придатного приміщення, що оплачуються банком, зберігання та збереження цілісності коробки.²

Питання точних меж відповідальності банку завжди було предметом численних дискусій, зокрема щодо порушення зобов'язання щодо охорони приміщення та сейфа, за яке банк несе відповідальність, за винятком випадків випадкових подій, тобто до того моменту, коли він не може довести, що користувачеві було завдано шкоди внаслідок події, що виникла поза межами банку. За відсутності доказів випадкової події банк нестиме відповідальність, навіть якщо він виявив максимальну ретельність.

Надання кредиту банком може відбуватися за різними видами договорів; єдиними активними банківськими операціями, що регулю-

¹ Costi R. *L'ordinamento bancario*. Bologna: Il Mulino, 2001. 360 c.

² Demuro A. *Lo sconto bancario*. Y: Urbani A. (a cura di). *L'attività delle banche*. Padova: Cedam, 2010. C. 156.

ються Цивільним кодексом, є відкриття кредитів; банківський аванс та дисконт.

Також на практиці називається «фідо» або «кастеллетто», на відміну від іпотеки, це консенсуальний договір вільної форми з обов'язковими наслідками (без будь-яких наслідків передачі права власності на гроші до їх використання), який укладається незалежно від передачі капіталу, наданого клієнту для можливого використання, в обмін на який і з моменту його настання банк отримуватиме відсотки.

Кредит може бути наданий як «овердрафт» або гарантований реальними чи особистими гарантіями від акредитованої сторони або від третьої сторони, які залишаються чинними до припинення відносин, навіть у разі поновлення та припинення використання кредитної лінії (ст. 1844). Якщо гарантія стає недостатньою, застосовується ст 12 ст 1844, що уповноважує банк вимагати доповнення або заміти гаранта, а також може зменшити кредит або відмовитися від договору.

Крім того, кредит може бути наданий на фіксований або невизначений термін з різними наслідками у випадку, якщо банк бажає його відкликати. У першому випадку передбачено крайній термін, до якого відмова від договору не може бути здійснена, якщо на це немає поважної причини, що визначається, наприклад, погіршенням економічного стану підрядника, подальшою неплатоспроможністю або застосуванням процедур експропріації чи арештів, протестів тощо. Після повідомлення про відкликання користування кредитом призупиняється (ст. 1845) з видачею наказу про повернення використаних сум, нарахованих відсотків та витрат, який має бути погашений протягом не менше 15 днів.¹

Кредитна лінія на невизначений термін дозволяє кожній стороні відмовитися від неї в будь-який час із встановленим терміном попередження або в будь-якому випадку за 15 днів (ст. 1845).

Відкриваючи кредитну лінію, банк зобов'язується тримати певну суму грошей у розпорядженні клієнта протягом певного періоду часу або необмеженого часу в обмін на плату у вигляді комісії.

Фактично, відсотки клієнт повинен сплачувати не за наданий йому кредит, а за фактично використані суми. Окрім відсотків, банку сплачується максимальна комісія за овердрафт, яка зазвичай розра-

¹ Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

ховується на основі максимальної суми кредиту, використаного за період, або сплачується у фіксованій формі.

Клієнт може використати суму, надану банком, одним або кількома платежами. Він також може відновити доступність за допомогою наступних платежів. Вихід банку з кредитної лінії, безумовно, є найделікатнішим аспектом відповідного регулювання через серйозну шкоду, яку він може завдати акредитованій стороні.

Таким чином, функція кредитної лінії має сильні аналогії з функцією іпотеки, про яку йдеться у ст. 1813 ЦК, тобто договір, за яким одна сторона передає іншій певну суму грошей або інших взаємозамінних речей, а інша сторона зобов'язується повернути таку ж кількість речей того ж роду та якості (і до чого ми повернемося пізніше). Однак, є суттєві відмінності, які слід підкреслити:

Іпотеку необхідно погашати відповідно до заздалегідь встановленого плану погашення, тобто зазвичай щомісячними або піврічними платежами. У кредитній лінії власник рахунку може здійснювати платежі, коли забажає.

В іпотеці суми зазвичай надаються на заздалегідь визначену мету, визначену в самому договорі (наприклад, купівля або ремонт нерухомості, потреби відновлення бізнесу тощо), тоді як у кредитній лінії цілі власника рахунку ігноруються, і він може використовувати кошти для однієї або кількох операцій, не звітуючи про них банку. Крім того, в іпотеці сума надається власнику рахунку одноразово. З іншого боку, під час відкриття кредиту банк просто надає суму, а клієнт може самостійно вирішувати, чи використовувати її, коли і скільки.¹

Особливий вид іпотеки представлений так званим іпотечним кредитом, тобто фінансовим договором, укладеним з кредитною установою, який вимагає виплати з зобов'язанням повернути певну суму грошей протягом терміну, що варіюється від мінімум 12 місяців до максимум 30 років, на придбання, будівництво або реконструкцію нерухомості, яка використовуватиметься як основне місце проживання. Банківська установа, зі свого боку, отримує реальну гарантію, реєструючи іпотеку на майно, яке обов'язково має бути вільним від обтяжень, щоб зареєстрована іпотека завжди була першою черги.²

¹ Cottino G. Diritto commerciale. Vol. II, pt. 1. Banca e borsa. Padova: Cedam, 2012. С. 115.

² Testo Unico Bancario: Testo del D. Lgs. 1° settembre 1993, n. 385: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2018/02/08/testo-unico-delle-leggi-in-materia-bancaria-e-creditizia>

Під час підписання договору банк та позичальник визначають план погашення, на основі якого буде визначено розмір внеску за погашенням (включаючи основну суму боргу на додаток до нарахованих відсотків, узгоджених на момент підписання). У зв'язку з цим необхідно оцінити кілька гіпотез. Фіксована ставка (прив'язана до індексу Eurirs) характеризується тим, що вона не підлягає коливанням протягом терміну дії кредиту. Змінна ставка (прив'язана до індексу Euribor або до референтної ставки Європейського центрального банку) характеризується тим, що вона змінюється залежно від певних параметрів, таких як ставки грошового або фінансового ринку.¹

У випадку змішаної ставки, протягом терміну дії іпотеки можна змінювати, у терміни та на умовах, встановлених у договорі, тип ставки, що спочатку застосовувалася, шляхом вибору між фіксованою та змінною ставкою.

Обмежена ставка являє собою певну змінну ставку, за якою існує заздалегідь визначена максимальна межа, понад яку процентна ставка ніколи не може зрости, навіть якщо її перевищать ринкові ставки. Збалансована ставка натомість складається з фіксованої та змінної ставки. Розподіл між двома типологіями, очевидно, визначатиметься вагою, яку вважають кращою приписувати фіксованому компоненту порівняно зі змінним.

Банківський аванс являє собою підтип гарантованої кредитної лінії, оскільки банк надає клієнту певну суму грошей, отримуючи як гарантію заставу цінних паперів або товарів (ст. 1846), при цьому співвідношення між сумою авансу та вартістю гарантії завжди є постійною і дорівнює початково встановленій.

Товари та цінні папери будуть повернуті одержувачу авансу навіть після часткового відшкодування отриманої суми, в обмін, очевидно, у цьому конкретному випадку на часткове повернення застави (ст. 1849), за умови, що кредит залишається достатньо гарантованим.

Банк має право отримати додаткову гарантію, якщо вартість речей зменшиться на одну десяту порівняно з початковою вартістю (стаття 1850), а за її відсутності може продовжити продаж з правом негайного відшкодування непогашеного залишку кредиту.

Банк-авансодавець не може розпоряджатися товарами, отриманими як застава, якщо він видав документ, що їх посвідчує (стаття

¹ Desiderio G. L'attività bancaria. Milano: Giuffrè, 2004. 340 с.

1846), але повинен забезпечити їх зберігання та застрахувати товари (стаття 1847), стягнувши з авансодавця відповідні витрати та власні збори, якщо він не придбав їх у заставу (стаття 1848).¹

Подібно до відкриття банківського кредиту, банківський аванс також дозволяє клієнту мати певну суму грошей, доступну для потреб, надаючи гарантію на користь банку.

Окремо виділяється договір банківських операцій за поточним рахунком. Якщо розрахунки за вищеописаними операціями здійснюються на поточному рахунку, власник рахунку може розпоряджатися сумами, що призводять до його кредитування, у будь-який час, за умови дотримання будь-якого узгодженого терміну повідомлення. Це встановлено ст. 1852, яка таким чином розрізняє договір поточного рахунку, передбачений ст. 1823 та методи виконання деяких банківських договорів, за якими взаємні кредити між банком та клієнтом записуються на рахунок та погашаються шляхом компенсації, причому останній може розпоряджатися сумами, що призводять до кредиту, у будь-який час, не чекаючи узгоджених термінів або не закриваючи сам рахунок.²

Настав час проаналізувати, безумовно, найважливіший банківський договір: кореспондентський поточний рахунок або банківський поточний рахунок. Він вважається найважливішим, оскільки є найчастіше використовуваним інструментом договірних відносин між банком та клієнтом, і, знову ж таки, тому що він діє як абсорбуюча легеня для всіх наступних банківських операцій, призначених для надходження на сам рахунок, і через його здатність гнучкіше переміщуватися та надавати кредити через систему бухгалтерських проводок та компенсацій як засіб законного платіжного засобу.

По суті, завдяки «активації» поточного рахунку, власник рахунку отримує право користуватися «обслуговування готівкою», що здійснюється банком, з яким особа уклала договір. Дана послуга полягає у здійсненні та отриманні платежів від імені власника рахунку.³

¹ Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

² Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

³ Capriglione F. (a cura di). *Disciplina delle banche e degli intermediari finanziari*. Padova: Cedam, 2000. 520 c.

«Банківський» поточний рахунок має спільне з цим договором бухгалтерське регулювання поточного рахунку, тобто прийняття того облікового методу, що характеризується аотацією дебетових та кредитових записів в окремих колонках, але не більше того, оскільки його характерною рисою є зобов'язання, яке банк бере на себе перед клієнтом (власником рахунку) здійснювати на користь останнього та в обмін на винагороду (яка матиме форму комісії) касове обслуговування, тобто приймати та виконувати платежі на користь та проти власника рахунку, що перетвориться на грошові перекази, які, відображені на рахунку, і які збільшуватимуть та зменшуватимуть його баланс. Завдяки цьому договору клієнт бере участь у діяльності банку щодо стягнення своїх кредитів та сплати боргів, використовуючи поточний рахунок як місце (обліку).¹

Поточний рахунок, який приватні особи та підприємства щодня відкривають у банку, не є депозитом, відкриттям рахунку чи авансом, що регулюються поточним рахунком, тобто типовим банківським договором із пунктом про поточний рахунок, а нетиповим договором з регуляторної точки зору, але типовим із соціальної точки зору, оскільки наразі, завдяки його широкому та постійному поширенню, його можна ідентифікувати за деякими характерними ознаками, перш за все, зобов'язанням банку здійснювати касове обслуговування клієнта (власника рахунку), що регулюватиметься за допомогою аотацій на поточному рахунку.

Власник рахунку може розпоряджатися активним залишком на рахунку в будь-який час (шляхом зняття його, шляхом доручення банку зарахувати його на інший рахунок, шляхом розпорядження ним за допомогою платіжних інструментів, таких як дебетові картки, кредитні картки, чеки, платіжні доручення). У свою чергу, банк може вимагати сплати дебетового залишку в будь-який час, якщо він не зобов'язався зберігати певну суму грошей у розпорядженні клієнта.

Через договір кореспондентського поточного рахунку банк може залучати та накопичувати заощадження, але це не є його основною функцією. Існує багато інших форм заощаджень, які можна використовувати більш вигідно, ніж поточний рахунок. З точки зору економічної логіки, гроші вкладника надходять на банківський рахунок

¹ Papanti Pellettier P. Cassette di sicurezza e responsabilità del banchiere. Milano: Giuffrè, 2021. 245 с.

не для отримання винагороди (через відсотки), а для формування коштів, необхідних банку для виконання платіжних доручень, наданих власником рахунку третім особам.¹

Виписки з рахунку за дебетовою та кредитною ситуацією періодично надсилаються клієнту та таким чином затверджуються у разі неподання оскарження протягом 60 днів з моменту отримання (ст. 8 Закону про банківську діяльність).

Ще одним кредитним договором, що регулюється в розділі XVII книги четвертої Цивільного кодексу Італії, є банківська знижка (статті 1858-1860 Цивільного кодексу Італії). Кредитна потреба, яку задовольняє цей контракт належить тим, хто не має грошей, але має право на кредит, тобто не поточні, а майбутні гроші.²

Закон № 154 від 1994 року, запровадив загальне регулювання банківських та фінансових контрактів, яке передбачає низку поведінкових зобов'язань, спрямованих на забезпечення належної прозорості договірних умов, що застосовуються банками та іншими фінансовими посередниками.

Банківські договори повинні бути складені у письмовій формі (ст. 117, 1-й абзац). Крім того, клієнту має бути надано копію договору (зазвичай підготовлену та попередньо надруковану), щоб переконатися, що він обізнаний з умовами, що регулюють ці відносини, та має докази цих умов. До договору додається короткий документ, у якому викладено основні умови. Недотримання письмової форми тягне за собою недійсність договору (ст. 117), яка може бути визнана лише замовником (ст. 127). Мінімальний обов'язковий зміст договорів також встановлений законом, щоб надати клієнту чітке уявлення про економічні умови, що практикуються банком. Недійсність таких положень та недотримання правил щодо мінімального змісту договору тягне за собою застосування процентної ставки та інших економічних умов, встановлених законом (ст. 117).

У довгострокових контрактах банку може бути дозволено в односторонньому порядку змінювати договірні умови, але сьогодні це можливо лише за наявності поважної причини для зміни. Зміни повинні бути повідомлені клієнту за тридцять днів та у встановленому

¹ Maccarone M. I contratti bancari di liquidità. Diritto banca e mercato finanziario. 2017. № I. C. 35.

² Codice civile italiano: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2015/01/02/codice-civile>

законодавством порядку; інакше зміни, несприятливі для клієнтів, є недійсними. А клієнтам надається право відмовитися від договору безкоштовно протягом шістдесяти днів з моменту повідомлення та отримати, на момент припинення відносин, виконання умов, що діяли раніше. в іншому випадку поправка вважається мовчазно схваленною».¹

У будь-якому випадку, у довгострокових договорах (таких як банківський рахунок) клієнт завжди має право відмовитися від договору без штрафних санкцій та без витрат на його укладення.

Банк Італії контролює дотримання правил прозорості, а також може під страхом покарання за недійсність встановити, що певні контракти або цінні папери мають заздалегідь визначений типовий зміст (ст. 117). Крім того, у разі повторних порушень зобов'язань щодо розкриття інформації Міністр економіки та фінансів може видати наказ про призупинення діяльності навіть окремих другорядних відділень банку-неплатника на період, що не перевищує тридцяти днів (стаття 128).

У підсумку, банківська система Італії демонструє високий рівень складності та багатогранності, зумовлений історичним розвитком, законодавчими змінами та еволюцією ринку фінансових послуг. Банки Італії виконують не лише класичні функції кредитування та збереження заощаджень, але й здійснюють численні допоміжні та консалтингові операції, діючи в умовах вільної конкуренції як повноцінні суб'єкти ринку. Нормативне регулювання, зосереджене в Зведеному законі про банківську діяльність (TUB) та Цивільному кодексі, акцентує увагу на прозорості, формалізації договірних відносин, а також на належному інформуванні клієнтів, що є основою для забезпечення рівноваги між банком та клієнтом.

Місце банківських договорів у системі договорів Французької Республіки

У Франції банківське право являє собою сукупність правил, що регулюють діяльність та операції, що здійснюються банками та фінансовими установами. Воно охоплює широкий спектр по-

¹ Porzio M. I contratti bancari. У: Rescigno P. (dir. da). Trattato di diritto privato. Vol. XII. Torino: Utet, 2005. С. 1-230.

слуг та операцій, починаючи від позик і закінчуючи управлінням рахунками, платіжними операціями та фінансовими інструментами.

Банківські договори відносяться саме до банківського права, яке є галуззю комерційного права, яка регулює як банківські операції, так і відносини між банками та їхніми клієнтами. Ця правова база забезпечує надійність та безпеку транзакцій, зберігаючи таким чином цілісність французької фінансової системи.

Регуляторні органи, такі як Банк Франції та Управління пруденційного нагляду та врегулювання проблемних питань (ACPR), відіграють вирішальну роль у забезпеченні дотримання банківського законодавства. Вони забезпечують дотримання установами стандартів платоспроможності та належної поведінки.¹

Судові рішення також збагачують та уточнюють правила, що застосовуються до банківського сектору. Вони сприяють еволюційній динаміці банківського права, адаптуючи правові принципи до конкретних випадків.

Одним із стовпів банківського права є захист інтересів споживачів. Це включає положення, що стосуються інформації про клієнтів, прозорості комісій, забезпечення умов договору та прав у разі виникнення спору. Банківське законодавство також регулює надання кредитів, забезпечуючи доступність позик та захищаючи позичальників від надмірної заборгованості.²

Згідно з французьким банківським законодавством, банки несуть низку юридичних зобов'язань, спрямованих на захист інтересів клієнтів, одночасно забезпечуючи прозорість та справедливість банківської практики. Ці зобов'язання випливають з різних законодавчих текстів, європейських регламентів та рекомендацій Управління з пруденційного контролю та врегулювання спорів. Вони розроблені для регулювання взаємовідносин між клієнтом і банком від моменту відкриття рахунку до його закриття, включаючи щоденне управління та кредитні операції.³

¹ Labarthe F. Du louage d'ouvrage au contrat d'entreprise, la dilution d'une notion. In: *Mélanges offerts à Jacques Ghestin*. Dalloz, 2001. P. 489-498.

² PIEDELIEVRE S. Crédit à la consommation. *Rép. civ.* Janvier 2018. 318 p.

³ PELLIER J.-D. Retour sur la qualification de crédit renouvelable. *Dalloz Actualité*. 4 Mai 2008. URL: <https://www-dalloz-fr.docelec.ubordeaux.fr/documentation/Document?id=AC-TU0190291>

В останні роки Франція також запровадила гнучкий підхід щодо застосування правил платіжних послуг, краудфандингу та криптоактивів до стартапів, які розробляють фінтех-проекти у Франції.

Банківське регулювання у Франції діє за моделлю «Твін Пікс», де окремі органи контролюють пруденційний нагляд та поведінку на ринку. На європейському рівні французькі банки підпадають під дію Єдиного механізму нагляду (ЄМН), де Європейський центральний банк (ЄЦБ) здійснює безпосередній нагляд за значущими установами, тоді як Європейське банківське управління (ЄБА) встановлює регуляторні стандарти. Окрім формальних регуляторів, існують саморегулювні організації (СРО), такі як Французька банківська федерація (Fédération Bancaire Française – FBF), сприяють формуванню банківських правил та галузевих стандартів.¹

Французькі банки підпадають під дію поєднання європейських та національних правил. Залежно від теми, відносини французьких банків з їхніми клієнтами регулюються різними нормативними актами, включаючи Валютно-фінансовий кодекс (MFC), а також Французький кодекс захисту прав споживачів, що стосується відносин банків з роздрібними клієнтами (наприклад, споживчі кредити).

Валютно-фінансовий кодекс є законодавчим ядром банківського права. Цей набір стандартів регулює основні аспекти банківської діяльності, включаючи створення банків, умови договорів, діяльність банків та нагляд за ними.

Вимога щодо укладення письмової угоди застосовується лише до фізичних осіб, незалежно від того, чи діють вони в професійних цілях (L. 312-1-1 та L. 312-1-6 Валютно-фінансового кодексу Франції).² Можна зробити висновок, що коли клієнтом є юридична особа, письмова форма не потрібна: угода може бути результатом усної або мовчазної домовленості.

Якщо для відкриття депозитного рахунку потрібне оформлення письмової угоди, не має значення, чи цей документ у паперовій чи електронній формі. Дійсно, відповідно до статті 1174 Цивільного кодексу Франції, коли для дійсності договору потрібна

¹ Le Corre-Broly E., La LOA, ce n'est pas du crédit-bail! Note ss. Cass. com. 13 sept. 2016 no 14-29853. Gazette du Palais. 2017. № 02. P. 73.

² Code monétaire et financier: Loi n° 2000-1352 du 30 décembre 2000: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/

письмова форма, вона може бути складена та зберігатися в електронній формі.¹

Окрім інформації, що вимагається в договорі про рахунок, стаття L. 312-1-1 Валютно-фінансового кодексу Франції визначає, що прийняття договору про депозитний рахунок оформлюється підписом власника(ів) рахунку. Відповідно до статті L. 351-1 Валютно-фінансового кодексу Франції, непідписання карається податковим штрафом у розмірі 75 євро.² Цей штраф накладається та стягується відповідно до правил, що застосовуються до податку на додану вартість. Спір розглядається адміністрацією, яка зафіксувала правопорушення.

Відповідно до статті L. 312-1-1 Валютно-фінансового кодексу Франції, банківські установи мають право в односторонньому порядку змінювати договір про рахунок, укладений зі своїми клієнтами.³ Будь-які зміни, внесені до угоди, будуть обов'язковими для клієнтів, зокрема, якщо вони змінили застосовані ціни; включили нові послуги, що ведуть до винагороди, що не передбачалася на день підписання угоди.⁴

Тепер перейдемо до договору банківського кредиту. У своєму сучасному значенні кредит визначається як «операція, за допомогою якої особа надає або забезпечує надання певної суми грошей іншій особі через довіру, яку вона до неї має». Оскільки кредит вимагає повернення авансованих коштів через певний період часу, він тісно пов'язаний з позичанням грошей.

Хоча кредит шляхом надання коштів може полягати або в негайній передачі певної грошової суми, або в можливому авансі коштів, або в мобілізації дебіторської заборгованості, позика розглядається лише за першим із цих способів.⁵

¹ Code civil: Loi du 21 mars 1804: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

² Code monétaire et financier: Loi n° 2000-1352 du 30 décembre 2000: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/

³ Code monétaire et financier: Loi n° 2000-1352 du 30 décembre 2000: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/

⁴ Fabre-Magnan M. Propriété, patrimoine et lien social. Revue trimestrielle de droit civil, 15 septembre 2016. N° 3. C. 583.

⁵ Laferté G., Avanza M., Fontaine M. et al.. Le crédit direct des commerçants aux consommateurs: persistance et dépassement dans le textile à Lens (1920–1970). Genèses. 2010. Vol. 79. N° 2. P. 26–47.

Позика у будь-якому разі створює зобов'язання щодо поставки з боку кредитора, що відрізняє її від кредиту, предметом якого є не стільки поставка грошової суми, скільки обіцянка надати кошти. Мішель Вассер чудово підсумовує цю ідею, коли пише, що якщо «кожна позика є кредитною операцією, то не кожен кредитну операцію можна звести до позики». Таким чином, сфера поняття кредиту набагато ширша, ніж сфера поняття позик, і законодавець не забув врахувати це у своїх текстах.

Стаття 1892 Цивільного кодексу Франції визначає позику грошей як «договір, за яким одна сторона передає іншій певну кількість речей, що споживаються шляхом використання, за умови, що остання поверне таку ж кількість того ж виду та якості».¹

Згідно зі статтею L. 313-1 Валютно-фінансового кодексу Франції, кредитна операція визначається як «будь-яка дія, за допомогою якої особа, що діє за винагороду, надає або обіцяє надати кошти у розпорядження іншій особі або бере на себе в інтересах останньої зобов'язання шляхом підписання, таке як індосамент, поручительство або гарантія». Таким чином, Валютно-фінансовий кодекс передбачає дві форми кредиту, перша полягає у тимчасовому або майбутньому наданні коштів, друга – у наданні гарантії.²

Споживчий кодекс, у статті L. 311-1, передбачає, що кредитна угода складається з «договору, за яким кредитор надає або зобов'язується надати позичальнику кредит [...] у формі умови платежу, позики, зокрема у формі овердрафту, або будь-якої іншої аналогічної платіжної послуги, за винятком договорів, укладених з метою надання безперервної послуги або послідовного виконання послуг чи товарів того ж характеру, і за умовами яких позичальник сплачує вартість поетапними платежами протягом усього терміну постачання».

Надання кредиту має свою вартість: вона відповідає сумі відсотків, які отримав би кредитор, якби він збільшив позичений капітал. Коли в результаті позика укладається безкоштовно, її вартість точно не відобразиться на сумі, яку позичальник має сплатити. Однак це не означає, що ці витрати ніхто не нестиме. Здебільшого, це покриватиме продавець товарів, придбаних у кредит, або навіть держава, коли

¹ Code civil: Loi du 21 mars 1804: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

² Code monétaire et financier: Loi n° 2000-1352 du 30 décembre 2000: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/

для сприяння галузевій діяльності впроваджується політика субсидування. Стаття L. 312-41 Споживчого кодексу Франції вимагає, щоб у всій рекламі було зазначено особу, яка несе витрати на наданий безкоштовно кредит. З усіх цих причин ілюзорно вважати, що вартість буде умовним критерієм для отримання кредиту.¹

Це не лише самостійний критерій для угоди, але й є центральним елементом найобтяжливіших зобов'язань, що обтяжують кредитора. Це спостереження свідчить про те, що винагорода сприймається законодавцем як умова зобов'язань банкіра за кредитним договором.

Коли кошти надаються позичальнику негайно, кредит може складатися з трьох різних операцій:

А) Позика. Таким чином, кредитний договір передає право власності на надані кошти позичальнику, причому позичальник несе відповідальність за їх повернення через певний період. Щоб вважатися негайним, надання коштів має відбутися одночасно з укладенням договору. Оскільки позика за своєю природою є реальним договором, це положення є умовою дійсності акту. Також, доки кошти не будуть зараховані на рахунок позичальника, договір вважається неукладеним.²

Б) Лізинг – це метод фінансування, який полягає у зверненні компанії до кредитної установи або фінансової компанії з проханням придбати актив у третьої сторони, лізингодавця, з метою здачі його їм в оренду на певний період, після закінчення якого лізингоодержувач матиме право викупу.

С) Застосування дебіторської заборгованості. Надання кредитів означає не лише те, що банківська установа надає позики своїм клієнтам; цю діяльність також можна здійснювати за допомогою дебіторської заборгованості.

Застосування дебіторської заборгованості передбачає передачу клієнтом своєму банку дебіторської заборгованості, яку він має перед своїми діловими партнерами, в обмін на кредит еквівалентної суми.

Стаття L. 313-23 Валютно-фінансового кодексу передбачає, що «будь-який кредит, який кредитна установа надає юридичній особі приватного чи публічного права, або фізичній особі під час

¹ Code de la consommation: Loi n° 93-949 du 26 juillet 1993: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006069565/

² Code civil: Loi du 21 mars 1804: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

здійснення останньою своєї професійної діяльності, може призвести до того, що на користь цієї установи, шляхом простого видання доручення, бенефіціаром кредиту буде відступлено або надано в заставу будь-яких вимог, які останній може мати до третьої сторони, юридичної особи публічного чи приватного права або фізичної особи під час здійснення останньою своєї професійної діяльності».¹

3. Факторинг. Факторинг полягає в операції, за допомогою якої кредитор, учасник, передає комерційну дебіторську заборгованість кредитній установі, фактору, також відомому як фактор, шляхом особистої суброгації в обмін на виплату комісії.

Таким чином, фактор зобов'язується авансом врегулювати всю або частину дебіторської заборгованості, переданої йому учасником, що дозволяє останньому негайно врегулювати її за рахунок короткострокової дебіторської заборгованості, яку він має перед власними клієнтами.

Одна з головних характеристик факторингу полягає у зобов'язанні фактора гарантувати виплату дебіторської заборгованості, переданої йому на користь учасника. Іншими словами, фактор зобов'язується нести ризик неплатежу замість учасника. Таким чином, факторинг відрізняється від дисконтування, договорів надання послуг або навіть кредитного страхування.

Факторингова операція базується на механізмі особистої суброгації. Класично, особиста суброгація визначається як «заміна однією особою іншою у правовідносинах з метою надання першій можливості здійснювати всі або частину прав, що належать другій». Таким чином, суброгація має наслідком передачі боргу, що належить суброгатору, суброгованому набувачу права.²

Факторингова операція відбувається наступним чином: фактор (кредитор-суброгат) сплачує учаснику (кредитору-суброгатанту), який натомість передає йому право власності на борг, який він має перед своїм клієнтом (боржником-суброгатантом).

II) Майбутнє надання коштів реалізується трьома варіантами:

¹ Code monétaire et financier: Loi n° 2000-1352 du 30 décembre 2000: станом на 12 трав. 2025 p. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026/

² Laferté G., Avanza M., Fontaine M. et al.. Le crédit direct des commerçants aux consommateurs: persistance et dépassement dans le textile à Lens (1920–1970). Genèses. 2010. Vol. 79, № 2. P. 26–47.

А) Відкриття кредиту. Відкриття кредиту полягає в обіцянці кредиту або зобов'язанні банкіра надати кошти своєму клієнту, якщо він їх запросить.

Відстрочений кредит. Згідно із законодавством, кредит вважається відстроченим, коли його надано кредитною установою або фінансовою компанією, яка обумовлює надання позичених коштів одним або кількома попередніми платежами в будь-якій формі зацікавленими сторонами та встановлює для них період очікування.

Два контракти підтримують операцію відстроченого кредиту:

- Обіцянка кредиту
- Кредитна угода
- Кредитна угода буде укладена лише за умови попереднього внесення позичальником платежів.

Наступним договором, який укладають банки Франції є мандат. Мандат на переказ готівки дозволяє переказувати готівку у Франції та за кордон обраній особі. Ця операція не повинна бути пов'язана з комерційним обміном. Грошовий переказ можна використовувати, наприклад, для надсилення грошей родині за кордон.¹

Грошовий мандат зазвичай використовується людьми, які опинилися в одній з наступних ситуацій:

- Без банківського рахунку
- Неможливо надати підтвердження адреси
- Жодних інших способів оплати (переказ, банківська картка чи чек).²

Щоб отримати мандат, слід звернутися до пункту обміну валют, що належить до мережі, яку використовує відправник переказу та пред'явити документ, що посвідчує особу, надати посилення на доручення, надані відправником.³

Ще однією особливістю банківських договорів у Франції є те, що вони укладають страхові договори. Незважаючи на особливо щільну нормативну базу, якій він підпорядковується, страховий договір не

¹ Chenede F. La cause de l'obligation dans le contrat de prêt réel et dans le contrat de prêt consensuel. Recueil Dalloz, 30 octobre 2008. C. 25500.

² Bouloc B. France: Les problèmes juridiques et financiers posés par la vente à crédit. Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique et Scientifique. 2013. Vol. 25. № 3. C. 617-645.

³ Jamin C.. Plaidoyer pour le solidarisme contractuel, in Études offertes à Jacques Ghestin, Le contrat au début du XXIème siècle, LGDJ, 2001. P. 441-472.

має юридичного визначення ні в Страховому кодексі, ні в Цивільному кодексі.¹

Традиційно страховий договір представляється як «угода, за якою передплатник, в обмін на сплату премії, отримує від страховика гарантію послуги у разі настання ризику».

Це визначення базується на трьох основних елементах: ризик, який підлягає покриттю, премія, сплачена страховиком, та послуга, що надається страховиком у разі виникнення страхового випадку. Ці три елементи, крім того, складають основу класичної типології страхового договору.

Страховий договір, класично представлений як еманация автономії волі, на перший погляд здається, що він потрапляє в орбіту загального зобов'язального права. Але це уявлення, успадковане від застарілого правового індивідуалізму, суперечить реальності закону, глибоко позначеного втручанням законодавця. На відміну від класичної договірної моделі, страховий договір залишає мало місця для реальних переговорів: у переважній більшості випадків це договір приєднання, складений в односторонньому порядку страховиком, чия економічна міць та технічна експертиза надають структурну перевагу в договірних відносинах.²

Зіткнувшись із цим досвідченим професійним суб'єктом, застрахована особа, незалежно від того, чи є вона споживачем, чи компанією, часто опиняється у вразливому становищі. Технічність пунктів, непрозорість термінології страхування, асиметрія інформації та стандартизація продуктів – все це позбавляє слабшу сторону будь-якої реальної можливості обговорювати або змінювати умови договору.

Страховий договір відрізняється від багатьох інших правових інструментів високим ступенем нормативного обмеження, що на нього накладається. Ця специфіка пояснюється, перш за все, структурною нерівністю сторін: з одного боку, страховик, досвідчений професіонал, самостійно розробляє договірні умови в рамках договору приєднання; з іншого боку, застрахована особа, яка часто є непрофесіоналом, вважає практично неможливим узгодити умови договору і, тим більше, повністю зрозуміти його юридичний та технічний обсяг. Цей

¹ PIEDELIEVRE S. *Crédit à la consommation*. Rép. civ. Janvier 2018. 318 p.

² MESTRE A. *Remarques sur la notion de propriété d'après Duguít*. In: *Les Archives de philosophie de Droit et de sociologie juridique*. Cahier double № 1-2. Recueil Sirey, 2022. P. 163-173.

дисбаланс спонукав законодавця до проактивного втручання з метою гарантування ефективного захисту слабшої сторони та відновлення певної договірної справедливості.

Поряд із обов'язковим законодавством, страховий договір підлягає посиленому нагляду з боку адміністрації, втручання якої є частиною логіки нормативного захисту загальних інтересів. Цей контроль здійснюється через два взаємодоповнюючі вектори: з одного боку, нав'язування стандартних положень, що мають регуляторне значення, та з іншого боку, встановлення постфактісного контролю за договірними документами.¹

Договір страхування, по суті, є договором, укладеним за винагороду. Відповідно до визначення, наведеного у статті 1107 Цивільного кодексу, договір вважається винагородним, коли він ґрунтується на взаємному наданні вигод: кожна сторона надає іншій вигоду в обмін на вигоду, яку вона отримує. Такий механізм працює у страхуванні: страховик погоджується сплатити страховий внесок, а страховик натомість зобов'язується покрити ризик відповідно до умов, передбачених договором. Кожен діє з метою отримання економічної вигоди: захист від ризику для одного, винагорода для іншого.²

На практиці страхувальник не має можливості для переговорів щодо змісту договірних положень. Йому просто пропонують заповнити форму підписки або вказати певні особисті дані, без можливості змінювати основні положення, що стосуються гарантії, винятків чи умов компенсації. Таким чином, договір схожий на пропозицію за принципом «бери або йди», в якій згода застрахованої особи обмежується прийняттям заздалегідь встановлених договірних рамок.³

Франція позиціонує себе як провідна юрисдикція з регулювання криптовалют. Країна була однією з перших, хто запровадив режим ліцензування постачальників послуг цифрових активів (DASP), за який тепер відповідає MiCA.

Правова база, що регулює діяльність банків у Франції, характеризується високим рівнем деталізації, регламентації та контролю, що

¹ Fréchette P. La qualification des contrats: aspects théoriques. Les Cahiers de droit. 2010. Vol. 51, № 1. С. 117-158.

² Code civil: Loi du 21 mars 1804: станом на 12 трав. 2025 р. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070721/

³ MIGNOT M. Existence et formation du contrat de vente. J.-Cl. Civil Code, Synthèse. 10 Septembre 2019.

сприяє формуванню довіри до банківської системи з боку клієнтів. Особлива увага приділяється договорам між банками та їхніми клієнтами, які повинні відповідати принципам прозорості, добросовісності та правової визначеності. Важливу роль відіграє не лише формальна сторона договору, а й зміст взаємних зобов'язань, дотримання прав споживача та механізми врегулювання можливих конфліктів.

Розгляд правового регулювання банківських договорів у Франції дозволяє виявити не лише загальні принципи банківського права, притаманні країнам континентальної правової системи, а й національні особливості, що формуються під впливом економічного середовища, історичних традицій та правової культури. Таке вивчення є особливо цінним у контексті гармонізації законодавства в межах Європейського Союзу та інтеграції фінансових ринків.

Отже, поглиблене розуміння банківських договорів, їхньої природи та особливостей регулювання у Франції є важливим кроком до ефективної взаємодії з фінансовими установами, підвищення правової грамотності населення та вдосконалення механізмів правового регулювання в цій сфері.

Консервативний підхід до банківських договорів у цивільному законодавстві Федеративної Республіки Німеччина

В Німеччині, договірне право є правовою основою для всіх форм договорів. Договір складається щонайменше з двох відповідних заяв про наміри, спрямованих на досягнення правового результату. Партнерами за договором можуть бути не лише приватні особи, а й компанії, установи та органи влади. Не кожен договір має бути укладений у письмовій формі, щоб бути дійсним. Усні домовленості можуть мати юридичну силу, як і онлайн-транзакції.

Кожен, хто укладає договір, тим самим добровільно висловлює свою готовність зобов'язатися виконувати індивідуально визначений договірний зміст. Захищене принципом приватної автономії, німецьке законодавство дозволяє кожному укладати договори на власний розсуд. Єдиними винятками є те, що укладена угода не повинна порушувати чинне законодавство чи мораль.

Укладати договір можуть лише ті особи, хто має правоздатність. Це стосується здатності договірної сторони брати участь у правових операціях та усвідомлювати правові наслідки, що з цього випливають.

Договір вважається правомірно укладеним, якщо пропозиція та її акцепт мають відповідну, тобто узгоджену, форму.

Законодавець не передбачив чіткої сфери договірного права, яка б закріплювалася в певному місці закону. Тому марно шукати розділ «Договірне право» в якомусь законі. Швидше це можна знайти в Цивільному кодексі Німеччини (BGB), однак і тут питання, що стосуються договірного права, розподілені по двох книгах у дуже абстрактній формі: Загальна частина Цивільного кодексу Німеччини присвячена договорам у першій книзі, так би мовити, як правовій основі договірного права. У другій книзі Цивільного кодексу Німеччини ця тема розглядається під заголовком «Зобов'язальне право».¹ Цивільний кодекс Німеччини містить правила, які мають велике значення для банківських операцій. Серед іншого, положення про кредитні договори (§§ 488 і далі), заставу (§§ 1204 і далі), чекове право та вексельне право (§§ 363 і далі).

В свою чергу, правова база банківського права визначається низкою важливих законів та нормативних актів. У Німеччині найважливішими законами в цій сфері є Закон про банківську діяльність (KWG), Кодекс про неплатоспроможність (InsO), Цивільний кодекс Німеччини, Комерційний кодекс Німеччини (HGB) та Закон про нагляд за платіжними послугами (ZAG).

Закон про банківську діяльність має центральне значення як загальний банківський закон. Він регулює авторизацію банківських операцій, організаційні вимоги до кредитних установ, власну торгівлю банків та нагляд за кредитною системою. Він також містить правила щодо достатності капіталу банків, які вважаються важливою передумовою для банківської стабільності.

Німецький Торговий кодекс також містить спеціальні положення банківського права. Наприклад, він регулює договір поточного рахунку (§§ 355), який відіграє особливу роль у банківській практиці.

Кодекс про неплатоспроможність також відіграє важливу роль у банківському праві. Він регулює процедури у разі неплатоспромож-

¹ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

ності боржників, а також містить спеціальні законодавчі положення для кредитних установ.¹

Зрештою, Закон про нагляд за платіжними послугами є важливою частиною правової бази банківського права. Він регулює нагляд за платіжними послугами та містить детальні правила щодо ліцензування та нагляду за платіжними установами.²

У німецькому праві правові рамки будь-яких договірних відносин спочатку визначаються волею договірних сторін. Те, про що банк і клієнт банку домовляються – усно чи письмово – є принципово дійсним і становить основу договірних відносин. У юридичних операціях з банками важливу роль у цьому контексті відіграють загальні положення та умови, які банки зазвичай використовують як основу для договорів зі своїми клієнтами.

Однак у німецькому праві не існує класичного «банківського договору», врегульованого законом, який би укладався між клієнтом і банком і мав би вирішальне значення для правовідносин між двома сторонами.

Відповідний договір між клієнтом та банком укладається, як і будь-який інший договір у Німеччині, шляхом пропозиції та відповідного акцепту. Якщо клієнт бажає відкрити поточний рахунок або придбати цінні папери, здійснити переказ або отримати кредит, клієнт і банк завжди повинні ефективно узгодити ключові моменти такого проекту та подати відповідні декларації про наміри.

Якщо клієнт і банк вступають у переговори щодо укладення договору, і ці переговори не призводять до укладення договору, сторони, тим не менш, зобов'язані ставитися одна до одної чесно та не завдавати іншій стороні жодної шкоди, якої можна уникнути.

Права та обов'язки обох сторін у банківських операціях впливають, перш за все, з укладеного договору, загальних умов та закону. Крім того, у минулому комплексні зобов'язання щодо поведінки були встановлені, зокрема для банків, через звичай та, зокрема, судову практику, тобто через незліченну кількість рішень з банківського права. Зобов'язання однієї договірної сторони відповідають правам

¹ Insolvenzordnung: Gesetz vom 5. Oktober 1994: станом на 12 трав. 2025 р. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/insol/>

² Gesetz über die Beaufsichtigung von Zahlungsdiensten. Ausfertigungsdatum: 17.07.2017. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/zag_2018/

іншої договірної сторони, які можуть бути забезпечені примусовим виконанням за необхідності.

У банківському договорі необхідно проводити принципову різницю між так званими первинними зобов'язаннями договору та так званими вторинними договірними зобов'язаннями.

Основні зобов'язання характеризують відповідний договір. Наприклад, у випадку кредитної угоди основним договірним зобов'язанням банку є фактичне надання позичальнику узгодженої в договорі суми кредиту. Позичальник, у свою чергу, зобов'язаний своєчасно сплачувати узгоджені відсотки та повернути позику у встановлений термін.

На практиці, вторинні договірні зобов'язання в багатьох випадках є набагато складнішими, ніж основні договірні зобов'язання. Зазвичай вони не регулюються прямо в договорі та занадто часто виникають в результаті багаторічного розвитку судової практики в Німеччині.

Закон вже містить посилання на додаткові договірні зобов'язання: згідно з § 241 абзацом 2 Цивільного кодексу Німеччини, існуючий (або навіть щойно запланований) договір може зобов'язати обидві сторони «враховувати права, законні інтереси та інтереси іншої сторони». Такі договірні додаткові зобов'язання зазвичай вважаються зобов'язаннями щодо консультування, інформування та попередження. З огляду на часто досить нерівний баланс сил між клієнтом і банком, ці зобов'язання в першу чергу спрямовані на кредитні установи.¹

У часи нерентабельної нерухомості та безперешкодних мережевих продажів, які банки також використовували для продажу «прибуткових» форм інвестицій, цілком зрозуміло, що існує схильність різко підкреслювати вимоги щодо змісту та якості інформації та консультацій, які надаються банками в окремих випадках.

Банк не зобов'язаний перевіряти економічну доцільність рішення клієнта, а також не зобов'язаний інформувати клієнта про те, що він може отримати кредит, на який він претендує, у конкурента, який знаходиться неподалік, на більш вигідних умовах.²

З огляду на незліченну судову практику щодо питання порушення банками зобов'язань щодо консультування, інформування та попередження, у кожному окремому випадку необхідно ще раз розгля-

¹ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

² Gesetz über das Kreditwesen. Ausfertigungsdatum: 10.07.1961. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwlg/>

нути, чи можна довести звинувачення, і якщо так, чи дійсно вони дають підстави для позову про відшкодування збитків

Однією з особливостей німецьких банківських договорів є загальні положення та умови. Загальні положення та умови – це попередньо сформульовані договірні умови, які використовуються банками та ощадними банками стандартизованим чином під час укладання договорів з клієнтами з метою обов'язкового уточнення питань, що стосуються відповідного договору. Часто загальні положення та умови називають просто банківським договором.¹

За допомогою загальних положень та умов банки усувають прогалини, що містяться в договорі, що лежить в основі конкретної транзакції, а також у законодавстві. Наприклад, загальні умови банків містять положення про закриття рахунків, а також про обов'язок клієнта щодо співпраці та належної обачності, а також про взаємне право на розірвання договору. Окремі контракти між банком і клієнтом були б просто перевантажені величезною кількістю нормативних актів, а сам закон часто містить лише неповну або взагалі не містить інформації щодо окремих питань, що регулюються в умовах.²

Зокрема, користувач загальних умов не може включати до наданих ним умов будь-які положення, які є несподіваними для клієнта, а загальні умови не можуть «необґрунтовано ставити клієнта у невідгідне становище, порушуючи принципи добросовісності» (стаття 307 Цивільного кодексу Німеччини).³

Якщо загальні положення та умови не включені до договору між клієнтом та банком або якщо вони є недійсними, договір залишається чинним відповідно до § 306 Цивільного кодексу Німеччини. Замість невиключеного або недійсного пункту про загальні положення та умови, зміст договору регулюється законодавчими положеннями. Договір може бути визнаний недійсним навіть у тому випадку, якщо його подальше дотримання означатиме невинуваті труднощі для клієнта.⁴

¹ Emmenegger L., Döbeli M., Fritschi A. *Zur Problematik etwa in Bezug auf Bankverträge über unbesteuerter Vermögenswerte*. Jusletter. 31. August 2015. Rz. 7 ff.

² Claussen C. *Bank- und Börsenrecht*. 2. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2020. 487 c.

³ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

⁴ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

Банківський договір може бути укладений через різні види цивільно-правових договорів: можливий договір купівлі-продажу, наприклад, золота та іноземної валюти; договір оренди, зокрема, при оренді сейфа; договір зберігання при прийнятті речей на зберігання або як договір позики. Основою зазвичай є договір про рахунок, про кредит або договір про депозит.

Банківські договори та загальні умови банків, як правило, мають юридичну силу, і як банк, так і клієнт зобов'язані дотримуватися узгоджених умов. У разі порушення договору або виникнення розбіжностей сторони можуть вдатися до узгоджених механізмів вирішення спорів, таких як арбітраж, медіація або судове провадження.¹

Двома найважливішими типами договорів у банківському праві та банківській системі є банківський договір та договір про відкриття рахунку.

Ці контракти – це не просто прості формальності, а й правова основа для широкого спектру послуг та транзакцій, які є ключовими для повсякденного життя. Вони також формують основу для ділових відносин, які часто тривають роками.

Якщо клієнт хоче відкрити банківський рахунок, першим і найважливішим кроком є підписання договору про відкриття рахунку. Цей договір, який укладається між клієнтом та банком, закладає основу для майбутніх відносин з банком та регулює управління рахунком.

Договір укладається коли клієнт подає заявку на відкриття рахунку, і банк приймає цю заявку. На практиці, загальні умови та положення банку є невід'ємною частиною цього договору. Ці умови містять важливі деталі щодо комісій, відсотків, управління рахунком та інших відповідних аспектів.²

Договір про відкриття рахунку надає клієнту право користуватися рахунком. Зазвичай це включає внесення та зняття коштів, здійснення переказів та отримання виписок з рахунків.

Банк, з іншого боку, зобов'язується керувати рахунком та надавати узгоджені банківські послуги. Обидві сторони зобов'язані дотри-

¹ *Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch (MünchKommHGB)*. Band 5: Recht des Zahlungsverkehrs. München: Verlag C. H. Beck, 2011. 875 c.

² Schimansky T., Bunte H., Lwowski W. (Hrsg.). *Bankrechts-Handbuch*. München: Verlag C. H. Beck, 2001. Bd. 1-2. 212 c.

муватися умов, викладених у договорі, що забезпечує чіткі та прозорі відносини між клієнтом та банком.

Більшість громадян Німеччини мають рахунок в одному з численних німецьких банків. Банківський рахунок є одним з найважливіших і найчастіше використовуваних банківських інструментів сьогодні, оскільки все більше і більше операцій здійснюється за допомогою безготівкових платежів. Це служить для спрощення платіжних операцій.¹

Поточний рахунок, або скорочено рахунок, – це двосторонній договір банку, на якому обліковуються вимоги та зобов'язання, що виникають у результаті ділових відносин між банком та його клієнтом, власником рахунку. Договір про відкриття рахунку встановлює довгострокові ділові відносини та зобов'язує банк здійснювати зарахування вимог клієнта до банку. Зобов'язання клієнта – це всі платежі, здійснені з рахунку власника рахунку, наприклад, через перекази або прямі дебетові операції, які здійснює клієнт. Претензії власника рахунку до банку ґрунтуються на депозитах або надходженнях на рахунок. Рахунок відображає зміни дебіторської та зобов'язань власника рахунку за допомогою кредитів та дебетів. Шляхом взаємозаліку зобов'язань на рахунку утворюється від'ємне сальдо, яке називається дебетом.²

Розрахунки за зобов'язаннями та дебіторською заборгованістю перед банком відбуваються протягом попередньо узгодженого періоду, так званого періоду поточного рахунку, зазвичай, це три місяці, але також може бути домовлено про шість місяців, один рік або навіть довше. Наприкінці періоду взаємні платіжні вимоги банку та клієнта компенсуються одна з одною через сальдо рахунку, в результаті чого утворюється так зване кредитове сальдо рахунку. Це має форму кредитового сальдо, якщо є надлишок кредитів та депозитів на користь клієнта, або у формі «мінус» рахунку, якщо дебети перевищують кредити та депозити. На технічному жаргоні цей «мінус» називається дебетом.

Договори про ведення рахунку важливі для банків, оскільки вони забезпечують їх коштами, які вони можуть використовувати для здійснення інших кредитних операцій. Крім того, вони отримують

¹ Künzle H. *Zum Meinungsstand bezüglich Trusts. successio*. 2012. P. 261-266.

² Huber P. (Hrsg.). *Bankrecht*. München: Verlag C. H. Beck, 2001. 654 с.

комісії та відсотки за різні операції з рахунком. Договори про ведення рахунку важливі для клієнтів, оскільки вони дозволяють їм уникнути необхідності носити з собою велику кількість готівки, а також брати участь у безготівкових платіжних операціях і отримувати відсотки, якщо на їхньому рахунку є кредитний баланс.¹

Договір про ведення рахунку укладається двома відповідними заявами про наміри між банком та клієнтом банку. На практиці це зазвичай відбувається через заявку на відкриття рахунку від клієнта, яку банк приймає. У договорі про ведення рахунку, серед іншого, зазначається рахунок та його тип. Також вказується, хто є власником рахунку та чи рахунок має вестись для цієї особи чи для когось іншого. Крім того, буде прийнято регламент щодо того, як власник рахунку може ідентифікувати себе, наприклад, пред'явивши посвідчення особи з фотографією.

Існують також інші типи облікових записів, такі як растрові рахунки, ескроу-рахунки або банківські рахунки на користь третіх осіб.

Кожен тип облікового запису має різне призначення та обробляється по-різному.

Згідно з договором про поточний рахунок, банк та клієнт домовляються про відкриття рахунку для клієнта, зарахування вхідних платежів на рахунок та обробку переказів або стягнення платежів, уповноважених власником рахунку, для клієнта. Крім того, банк повинен надати своєму клієнту інформацію про особу третьої сторони, яка перераховує суму на рахунок клієнта, та мету переказу. Договір поточного рахунку є, у певному сенсі, найкласичнішим випадком договору рахунку, в якому, як описано вище, існує довгострокова угода про розрахунки, після фіксованого періоду поточного рахунку відбувається розрахунок, і для власника рахунку виникає кредит або дебет.²

Банк повинен зарахувати доручення клієнта поточного рахунку на переказ коштів клієнту протягом терміну, зазначеного в договорі поточного рахунку. Якщо таке положення відсутнє в договорі, кредит має бути здійснений протягом одного банківського дня. Якщо кредит прострочено, банк зобов'язаний сплатити клієнту відсотки.

¹ Baumbach A., Hopt K. *Handelsgesetzbuch (HGB)*. 30. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2020. Т. 2. Р. 405-690.

² Ebenroth C. H., Boujong K. J., Joost P. *HGB*. Bd. 2. Anhang: Bank- und Börsenrecht. München: Verlag C. H. Beck, 2001. 964 с.

Згідно з договором про поточний рахунок, банк регулярно переказує або виплачує кошти клієнту, приймає гроші від клієнта, стягує або погашає прямі дебети, обробляє списання коштів з кредитних або дебетових карток, а також надає інші послуги, такі як надання виписок з рахунку або бланків переказу.

Характерною рисою вимог, що охоплюються договором поточного рахунку, є те, що вони втрачають свою юридичну самостійність. Індивідуальні вимоги, що виникають у зв'язку з відносинами клієнта банку з поточним рахунком, не можуть бути передані клієнтом, а також не можуть бути вилучені третіми особами.

Цивільний кодекс Німеччини регулює договір позики у статті 488, де основним зобов'язанням є зобов'язання кредитора надати позичальнику узгоджену суму грошей, тоді як позичальник зобов'язаний сплатити будь-які належні відсотки та повернути надану позику вчасно. Кредитний договір юридично еквівалентний договору позики. У Цивільному кодексі Німеччини перераховані різні підвиди цього кредитного договору, а саме: договір споживчого кредиту (§ 491), договір відстрочки платежу (§ 506), договір розстрочки платежу (§ 510), договір споживчого кредиту на нерухомість (§ 511) та договір безвідплатної позики (§ 514). Положення кредитного договору застосовуються до всіх юридичних осіб, тоді як договір споживчого кредиту містить спеціальні положення для споживачів (розділ 13 Цивільного кодексу Німеччини). Договір споживчого кредиту на нерухомість є особливою формою договору споживчого кредиту та містить положення про фінансування нерухомості.¹

Як і у випадку з будь-яким договором, потрібна угода щодо мінімальних договірних елементів, у цьому випадку суми грошей або предмета, що надається, та відсотків. У випадку позик зазвичай узгоджується процентна ставка, яка, якщо не домовлено інше, завжди підлягає сплаті через один рік. Якщо термін менше одного року, відсотки мають бути сплачені після повернення коштів (§ 488 Цивільного кодексу Німеччини).²

Кредитний договір може бути укладений між банком та приватною особою або між двома приватними особами (приватний кредит).

¹ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>

Існує термін «сімейний кредит», що стосується двох різних видів кредитування. Сімейні позики – це приватні позики, що надаються всередині сім'ї та часто безвідсотково. Один родич виступає в ролі кредитора, а інший – позичальника. Наприклад, батьки можуть дати своїм дітям приватну позику, або бабусі та дідусі можуть дати позику своїм онукам. Сімейний кредит – це спосіб надати швидку фінансову підтримку родичам і він досить широко використовується у Німеччині.¹

Банкам не дозволяється стягувати комісію за обробку кредитів. Необґрунтовані комісії за обробку, що стягуються кредитними установами за позики, можуть бути повернуті ретроактивно протягом десяти років, причому термін позовної давності залежить від обізнаності та починається з 31 грудня 2011 року.²

Згідно з розділом 18 Закону Німеччини про банківську діяльність, кредитні установи зобов'язані щорічно розкривати фінансовий стан своїх позичальників (оцінка кредитоспроможності). Вони передають цю інформацію органу банківського нагляду. Винятки робляться лише для позик, що не перевищують загальний ліміт у 750 000 євро, та для певного фінансування нерухомості.³

Позичальник зобов'язаний надати гарантії, спрямовані на збереження початкової основи на момент схвалення кредиту, навіть протягом терміну його дії. Існують гарантії, які позичальник повинен виконати до виплати/надання позики, та ті, яких він повинен дотримуватися постійно протягом терміну дії позики. Одним з ключових пунктів цих угод є пункт про значне погіршення фінансового становища, факти якого збільшують кредитний ризик кредитних установ протягом терміну дії кредиту та, отже, призводять до виникнення додаткових прав на забезпечення або розірвання договору. Цей пункт зазвичай не згадується окремо в кредитній угоді, а є результатом включення загальних умов, які містять загальні положення, що не потребують повторення в кредитній угоді через їх включення. Для того, щоб у майбутньому, наприклад, у контексті кредитної торгівлі,

¹ Canaris C.-W. *Bankvertragsrecht*. In: Staub, Großkommentar HGB. München: Verlag C. H. Beck, 2018. 322 с.

² Baumbach A., Hopt K. *Handelsgesetzbuch (HGB)*. 30. Aufl. München: Verlag C. H. Beck, 2020. Т. 2. Р. 405–690.

³ Gesetz über das Kreditwesen. Ausfertigungsdatum: 10.07.1961. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/kredwgf/>

можна було передавати позики іншим кредиторам, кредитні угоди містять так звані пункти про цесію.¹

Існує або законодавчо встановлена письмова форма, як у випадку договорів споживчого кредиту, або добровільна письмова форма, якщо обидві сторони домовляються про письмову форму за відсутності свободи форми (стаття 127 Цивільного кодексу Німеччини). Оскільки кредитні договори, за винятком договорів споживчого кредиту, не вимагають офіційного формату, письмова форма узгоджується на підставі договору. Це також стосується всіх наступних змін.²

Ключові слова: договір, банківський договір, гарантії, кредитний договір, контракт, права та обов'язки сторін.

¹ Emmenegger L., Döbeli M., Fritschi A. *Zur Problematik etwa in Bezug auf Bankverträge über unversteuerte Vermögenswerte*. Jusletter. 31. August 2015. Rz. 7 ff.

² Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Ausfertigungsdatum: 18.08.1896. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>